

Εἶνε ἀναμφισβήτητο καὶ θεοφάνερο ὅτι αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ διήγημα καὶ τὸ ρομάντσο περνᾶν στὸν τόπο μας τὴ μεγαλύτερη κρίση. Ἄλλοτε εἴχαμε τὸν Καρκαβίτσα, τὸν Ἑφταλιώτη, τὸν Παππαδιαμάντη, τὸν Μωραϊτίδη, τὸν Κονδυλάκη καὶ ἄλλους. Σήμερα ἡ ποίηση δὲν ἔχει κανένα πιά ἀντιστήκωμα στὸ πεζό. Οἱ νέοι μας καταγίνονται στοὺς στίχους, κ' ἂν ἐπιχειρήσουν νὰ γράψουν ἕνα διήγημα ἢ μιμοῦνται ὅσους ἀναφέραμε παραπάνω ἢ κατασκευάζουν σοσιαλιστικὰ διηγήματα, γιὰ νὰ πάρουν καὶ αὐτὴ τὴν εἰκὲτα τῶν ξένων θεωριῶν ἀφοῦ προηγουμένως αὐτοχρίσθησαν πρώτης γραμμῆς κοινωπολόγοι. Στὶς ἡμέρες μας παρουσιάζονται στὴν Ἑλληνικὴ ψυχὴ φαινόμενα πολὺ παράδοξα πού, ἂν δὲν ἀπατώμαι, δείχνουν τὸ δρόμο τῆς ἡμιμάθειας, τῆς κοινοδοξίας, ἀλλὰ καὶ τῆς μεταβατικότητος. Δὲν εἰμоторοῦμε ἀκόμα νὰ ποῦμε σὰν τὸν Μεφιστόφελ: «οἱ δείχτες ἀγγίζουν τὴν ὥρα...» ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μεταβατικότης καρ' ὅλη τὴ βραδύτητα εἶνε ἕνα καλὸ σημεῖο τῶν καιρῶν. Τὸ ὅτι θὰ πάρουμε ἀργὰ στὸ χέρι μας τὴ λαμπάδα δυσάρεστο ἀλλὰ ὑποφερτό, τὸ νὰ μείνουμε ἀσάλευτοι καὶ μουχλιασμένοι εἶνε ἀσυγχώρητο.

Σήμερα στὸ διήγημα τί ἔχουμε νὰ δεῖξουμε; Ἄν ἀφαιρέσει κανεὶς μερικὰ διηγήματα τοῦ Παπαντωνίου καὶ τοῦ Βλαστοῦ δὲν μένει παρὰ μονάχος ὁ Ψυχάρης ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ρομάντσου καὶ τοῦ διηγήματος στὸν τόπο μας.—Καὶ ἂν τοῦ ἀρνηθεῖ κανεὶς πολλὰ χάρισματα στὸ διήγημα, ὅμως ἡ ἀφήγησις του εἶνε θαυμάσια. «Στὸν Ἴσκιό τοῦ Πλατάνου» τὸ βιβλίον πού μᾶς ἔδωκεν ὕστερα ἀπὸ τὸ ρομάντσο του τὰ «Δυὸ Ἀδέρφια», ἡ φράσις του—μεγάλῃ ἢ μικρῇ—ἔχει παντοῦ τὸ ἀφηγηματικὸ χάρισμα, οἱ λέξεις του εἶνε πιτυχημένες καὶ τὸ ὅλον διήγημα ἀπ' τὴν ἀρχὴν στὸ τέλος ἔχει τὴν ἀρμονία τῆς συνέχειας. Πουθενὰ δὲν τοῦ ξεφεύγει κανένα χάσμα καὶ κάπου κάπου μπαίνει σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα δραματικῆ, πού ἐπειδὴ εἶνε ἀπλή γι' αὐτὸ εἶνε δραματικότερη καὶ γοητευτικότερη ὅπως στὸ «Ταχυδρομικὸ Δελτάριο.» Σὲ ἄλλα διηγήματα ὅπως τὸ «Ἐθνικὸ Συμπόσιον», ὁ «Ἑλληνο-Ἑλβετικὸς Πόλεμος», «Τὰ παιδιὰ παίζει», ὑπάρχει ἕνα δυνατὸ πνεῦμα σάτυρας πού δὲν εἶνε καθόλου κατώτερο στὴ δύναμη ἀπὸ τὰ «Σατυρικὰ Γυμνάσματα» τοῦ Παλαμᾶ, μολονότι προτιμῶ τὴ σάτυρα πού κρύβει τὸ «Δαχτυλίδι τοῦ Γύγῃ», πρῶτο γιατί δὲν φαίνεται ἀμέσως ὅτι εἶνε σάτυρα καὶ δεύτερο διότι ἡ πραγματικὴ αὐτὴ σάτυρα ἀναφέρεται γενικὰ σὲ ὅλες τὶς ἀδυναμίας προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων ὄντων. Θαρροῦμε ὅτι παίρνοντας κάποιον ξένο χάρισμα ὑπερφυσικὸ θ' ἀφαιρέσουμε τὸν παλιὸ ἄνθρωπο καὶ θὰ ὑψωθοῦμε σὲ διαφορετικὰ σφαῖρες, δίχως νὰ λογαριάζουμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία γεννᾷ τὴν καταστροφὴν μας.

Καὶ τὰ δεκαπέντε διηγήματα πού κλίνει ὁ τόμος αὐτὸς πρέπει νὰ τὰ διαβάσουν ὅσοι θέλουν νὰ βροῦν τὸ ἀληθινὸ καλοῦπι τῆς ἀφήγησις πού καὶ στὴ φράσι καὶ στὴ λέξι ἀκόμα εἶνε ρωμέικο. Καὶ εἶνε συγκινητικὸς αὐτὸς ὁ ἐπίμονος ἀγῶνας τοῦ Ψυχάρη πού μένει πιστὸς στὰ ἑλληνικὰ γράμματα κ' ὡς μόνῃ ἀνταμοιβῇ δέχεται τὶς βρισιὰς καὶ τὶς ἀνοησίες τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ἡμιμαθοῦς ἐνῶ ἂν ἀφιέρωνε τὴν πέννα του στὴ Γαλλία ἢ θέσῃ του σήμερα θὰ εἶταν πλάι στὶς ἄλλες κορφὰς τῶν γαλλικῶν γραμμάτων.